

Ludvík Svoboda - připomínáme si 130 let od narození vojenského velitele a pozdějšího prezidenta

24.11.2025 - Prokop Tomek | Vojenský historický ústav Praha

Ludvík Svoboda je částí společnosti vnímán kriticky, jako státník, který zklamal. Asi početnější část veřejnosti jej ale považuje za významnou a pozitivní postavu našich dějin. Přesto již nepatří mezi historické osobnosti, které by společnost vášnivě rozdělovaly. U příležitosti 130 let od jeho narození přinášíme text historika VHÚ Praha Prokopa Tomka, který shrnuje jeho pestrý životní osud.

Prezidentství Ludvíka Svobody bylo závěrečnou a možná překvapivou kapitolou jeho pozoruhodného života. Ludvík Svoboda se narodil před 130 lety - 25. listopadu 1895 v Hroznatině na Českomoravské vysočině. Pocházel ze zemědělské rodiny a práce v zemědělství mu byla zjevně počáteční životní perspektivou. Absolvoval zemskou hospodářskou školu ve Velkém Meziříčí a byl na vinařské praxi v Rakousku. Plány zcela změnila válka. Byl povolán do rakousko-uherské armády a v červnu 1915 odjel na ruskou frontu.

Dne 18. září 1915 se dostal do zajetí. O rok později dobrovolně vstoupil do československých legií. Zúčastnil se slavných bojů u Zborova a Bachmače a dokonce i střetů s Rudou armádou na sibiřské magistrále. Projevoval se jako příkladný vlastenecký důstojník. Kromě válečných zkušeností za války a v legiích získal i přímou znalost Ruska a Rusů. Po návratu domů roku 1920 se sice ujal rodinného hospodářství, ale o rok později se vrátil do armády. Jako důstojník pěchoty sloužil mimo jiné osm let v posádce v podkarpatoruském Užhorodě. Složil státní zkoušku z maďarštiny a v letech 1931-1934 učil jazyk na Vojenské akademii v Hranicích. Znalost maďarštiny měla v armádě své místo, protože Maďarsko bylo v duchu minulé války až do nástupu Hitlera považováno za hlavního nepřítele ČSR. Svoboda ve druhé polovině třicátých let sloužil u 3. pěšího pluku Jana Žižky v Kroměříži. Za mobilizace vykonával podplukovník Svoboda funkce velitele náhradního praporu a mobilizačního referenta pluku. Jeho vojenská kariéra nebyla nijak oslnivá.

Velitelem československého legionu v Polsku

Jeho vojenský a občanský profil ale dokládá fakt, že v červnu 1939 odešel dobrovolně do zahraničí s tehdy nejistou vizí boje za osvobození vlasti. Přešel hranici Polska, kde se stal i vzhledem k relativně vysoké vojenské hodnosti velitelem čs. dobrovolnického legionu. Po napadení Polska Německem a poté obsazení východní části Polska Sovětským svazem jednotka přešla na Sověty ovládané území. Část vojáků mohla do června 1940 ze SSSR odcestovat a připojit se k čs. vojsku ve Francii. Zbytek zůstal v internaci. Po více než dvou letech, v prosinci 1941, se mohla začít formovat čs. vojenská jednotka v SSSR.

Armáda byla do té doby přísně apolitická. Respektovala politickou reprezentaci a zejména vrchního velitele. Svoboda tehdy jednal přísně v tomto duchu. Během sovětského válečného pobytu se postupně měnil jeho vztah k SSSR. Důležitým faktorem byly i pracovní kontakty s moskevským vedením KSČ, především s Klementem Gottwaldem. Komunisté i Sověti Svobodu v jeho kariérním postupu podporovali. Za války díky jim prodělal proměnu z dosud nepřiliš významného důstojníka bez vojenského vzdělání v generála a velitele československého armádního sboru v SSSR. Svoboda získal ve svém vojenském oboru nesporné zásluhy o osvobození Československa. U vojáků se těšil

respektu a popularitě. Jako mistr vojenského umění se ale výrazně neprojevil.

Na Svobodův hodnotový systém měly jistě vliv i osudy jeho rodiny v okupované zemi. Syn Miroslav byl za odbojovou činnost uvězněn a zavražděn v Mauthausenu. Tchyně, dva švagři a synovec byli rovněž nacisty vězněni a zavražděni a patnáct dalších příbuzných bylo internováno. Manželka s dcerou unikly perzekuci a skrývaly se až do konce války.

Říjen 1945 - povýšen do hodnosti armádního generála

Generál Svoboda byl v dubnu 1945 jmenován členem tzv. košické vlády. Byl pochopitelně ministrem národní obrany a vystupoval jako nestraník a odborník. V říjnu 1945 byl povýšen do nejvyšší hodnosti armádního generála. Svobodova role v únoru 1948 je nejednoznačná. Vyjádřil osobně podporu prezidentu Benešovi. Současně se zúčastnil ustavujícího zasedání ústředního akčního výboru Národní fronty 23. února 1948. Svědectví si odporují. Svoboda se původně měl zdráhat či naopak vědomě zvyšovat dojem svého příchodu na toto jednání. Komunisté zdánlivě nechtěli mnoho, jen vyjádření sounáležitosti s lidem. Chování dosud neprověřené armády bylo nevyzpytatelné. Pro komunisty bylo podstatné, aby armáda zůstala stranou a nechala je převzít moc. Okolnosti svého vztahu ke KSČ do té doby či své role v únoru 1948 Svoboda později vykládal podle potřeby.

Po komunistickém převratu pokračoval jako ministr

Po únoru 1948 Svoboda pokračoval ve funkci ministra. Tehdy však začala kritizovaná fáze jeho profesní dráhy. Jako ministr se fakticky podílel na ostudných perzekucích příslušníků armády, často zasloužilých účastníků odboje i jeho spolubojovníků. Jistě nebyl iniciátorem represí, ale mlčel či se jen nevýrazně snažil zachránit vojáky, které komunisté vyhazovali z armády či zatýkali. Zůstal ministrem, zatímco byl zločinně popraven generál Heliodor Píka, za války náčelník československé vojenské mise v Sovětském svazu. Píka za války zachránil mnoho budoucích příslušníků čs. jednotky z gulagu a měl obrovský podíl na jejím vytvoření.

Přitom sama Svobodova pozice v poúnorové době byla nejistá. I Svoboda typově patřil mezi perzekuované vojáky. Až v listopadu 1948 vstoupil konečně do komunistické strany. Když na podzim 1948 během jednání v Moskvě Svoboda žádal o vyslání sovětských poradců, dostal jen příslib a ani následující rok nepřišla odpověď. Naopak sovětská strana při různých příležitostech upozorňovala, že ve velení armády je stále příliš mnoho lidí spojených s první republikou a to včetně Svobody. Sověti se nechtěli dělit o své tajné poznatky s lidmi, kterým nedůvěřovali.

V dubnu 1950 byl Svoboda z funkce odvolán. Přes svůj příklon ke KSČ byl považován za prvorepublikového důstojníka neschopného s nadšením plnit požadavky doby. Místo něj nastoupil 25. dubna 1950 na post ministra národní obrany do té doby nevoják ale zeť prezidenta Gottwalda Alexej Čepička. Krátce po jmenování se Čepička sešel se zástupcem sovětského vojenského atašé v Praze. Vyjasnili si priority a požadavky. Již v květnu 1950 dorazila první skupina sovětských poradců a roku 1955 jich bylo v armádě již 264.

Dva měsíce ve vazbě

Svoboda byl odstaven do funkce náměstka předsedy vlády pro řízení Státního výboru pro výchovu a sport. V září 1951 byl odvolán i z této funkce a vrátil se do rodné obce. V listopadu 1952 byl zatčen, vyšetřován a po dvou měsících vazby propuštěn a poslán do výslužby. Jen náhodou unikl obvinění ze sabotáže plnění Košického vládního programu v armádě. V roce 1954 byl z iniciativy Sovětů rehabilitován a vrátil se načas znovu do armády, na úsek školství a historie – zpracovával své vzpomínky. V dubnu 1959 byl definitivně poslán do výslužby.

Vhodný kandidát na prezidenta

Vzhledem k politickému pádu prvního tajemníka ústředního výboru KSČ a prezidenta republiky Antonína Novotného se hledal vhodný kandidát na funkci prezidenta. V systému komunistického Československa šlo o čestnou funkci bez reálného politického vlivu. Klíčovou mocenskou pozici totiž držel první tajemník komunistické strany. Svoboda se stal prezidentem jako pro všechny přijatelný kandidát a národností Čech, když prvním tajemníkem strany byl Slovák Alexander Dubček. Svoboda se svým symbolickým jménem byl respektován širokou veřejností jako zasloužilý veterán bojů za osvobození i jako perzekuovaný prvorepublikový voják a předtím legionář. Těšil se podpoře i na Slovensku. Pomáhalo mu jistě i vzezření moudrého a zkušeného starého vojáka. Měl bezesporu i podporu Moskvy. Ke svým sedmdesátinám obdržel v listopadu 1965 od generálního tajemníka ÚV Komunistické strany Sovětského svazu Leonida Brežněva mimořádně zlatou hvězdu Hrdiny SSSR.

Přestože vykonával politickou funkci, Svoboda nikdy skutečným politikem nebyl. Zastával sice od května 1948 až do března 1968 nepřetržitě místo poslance Národního shromáždění a v letech 1954-1964 byl dokonce členem jeho předsednictva. Ale to byly v systému komunistické vlády jen formální funkce. Jako prezident v době Pražského jara umírněně obhajoval reformy, ale vždy vystupoval jako bezvýhradný spojenec Sovětského svazu. Přitom vzhledem ke svým přímým zkušenostem z pobytu v Rusku a SSSR nemohl mít o té zemi iluze.

V době rostoucího sovětského tlaku v létě 1968 se stal k domácí politice velice kritický. Na prvním místě respektoval sovětský názor a odsuzoval to, co s ním bylo v rozporu. Politických jednání se zúčastnil až od schůzky v Čierné nad Tisou 29. července až 1. srpna 1968. Tam při projevu doslova prohlásil: „Já se nebojím znovu říci, že Sovětský svaz může žít bez Československa, ale Československá republika bez Sovětského svazu těžko.“ Nejen následující události ukázaly, že se naprosto mýlil.

O nadcházející vojenské intervenci Varšavské smlouvy měl Svoboda signály již několik dní předtím. Nic ale nepodnikl. Osobně jej pak informoval o akci večer 20. srpna 1968 přímo sovětský velvyslanec Červoněnko. Prezident sice prohlásil, že intervenci nevitá, ale uznal, že se Československo prý nedokázalo vypořádat se svými problémy samo. Prohlásil, že proti spojencům nikdy nevystoupí a udělá vše proto, aby nebyla prolita krev.

Svobodovou povinností jako ústavního činitele bylo bezesporu odmítnutí nelegálního ozbrojeného obsazení své vlasti. Nikdy ale ani veřejně intervenci neodsoudil. Pouze vyzýval ke klidu. Pozitivním momentem se stalo jen jeho odmítnutí 22. srpna 1968 jmenovat prosovětskou, tzv. dělnicko-rolnickou vládu.

Cesta do Moskvy z vlastní iniciativy

Z vlastní iniciativy odcestoval 23. srpna 1968 do Moskvy. Poskytl tak Leonidu Brežněvovi vítanou pomoc v nepříjemné politické situaci. Do delegace zařadil i stoupence Sovětů Biláka, Pillera a Indru a nerespektoval názory předsednictva Národního shromáždění i mimořádného sjezdu KSČ ve Vysočanech. Přijímal v Moskvě cestou z letiště ovace organizovaných Moskvanů. Choval se, jako by se nic nestalo a bagatelizoval řádění sovětských vojáků ve vlasti. Mohla to být naivita, politická nezkušenost nebo jen projev navykého chování. Pravdou je, že v Moskvě Svoboda požadoval propuštění unesených politiků. To bylo ale především v zájmu uklidnění situace, protože podle jeho názoru měli politici napravit to, co způsobili. Kapitulantský moskevský protokol podepsal zcela bez výhrad a dokonce další účastníky jednání hrubě tlačil k souhlasu se sovětskými podmínkami.

Po návratu z Moskvy 27. srpna 1968 se již následujícího dne uskutečnilo na Pražském hradě tzv.

velitelské shromáždění. Prezident Ludvík Svoboda na něm odmítl omluvy ministra národní obrany Martina Dzúra za pasivitu armády. Naopak ocenil „uvážlivý postoj vojáků, vysokou morálku i naprostou podporu politického a státního vedení ČSSR“. Osobně byl naprosto přesvědčen o správnosti svého postupu. Na zasedání ÚV KSČ 31. 8. 1968 pronesl: „Já vás všechny lituji, vás mladé lidi. Já jsem děda, a když byla nejhorší situace, tak mně to myslelo.“

Autoři pověstného dokumentu „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu“ výslovně vyzdvihli dvě osobnosti původně obecně považované za zastánce reformy Pražského jara a to ministra národní obrany Martina Dzúra a prezidenta Ludvíka Svobodu. Oba podle dokumentu svými rozkazy v srpnových dnech zajistili nečinnost ČSLA, takže proti interventům nepadl jediný výstřel.

Svobodovy návštěvy v Milovicích

Ludvík Svoboda zůstal na rozdíl od jiných osobností Pražského jara součástí normalizačního vedení. Byl nejen členem ÚV KSČ (29. 5. 1949 – 18. 12. 1952 a 31. 8. 1968 – 20. 9. 1979) ale i členem předsednictva ÚV KSČ (od 31. 8. 1968 do 15. 4. 1976). Pomohl prosadit do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka. Svoboda zpočátku zjevně doufal v odsun sovětských vojsk. Když poznal realitu, bez odporu se smířil s jejich dislokací a navštěvoval velení Střední skupiny sovětských vojsk v Milovicích.

Na druhé straně se Gustáv Husák snažil izolovat a omezovat postupně Svobodův vliv. Husák stál v roce 1972 za zákazem vydání údajně politicky citlivých Svobodových pamětí „Cestami života“. V červnu 1972 postihla Svobodu mozková příhoda. Již počátkem roku 1973 sám navrhoval svoji abdikaci z vážných zdravotních důvodů. Normalizační komunistické vedení se však nedokázalo shodnout na přijatelném nástupci. Navíc Svoboda disponoval v politicky citlivé době stále určitou podporou veřejnosti. Proto byl 22. března 1973 potvrzen ve funkci prezidenta. Svobodův zdravotní stav se ale zhoršoval. Dokonce jej formálně v období 28. března až 29. května 1975 musel v některých agendách zastupovat předseda federální vlády Lubomír Štrougal. Proces Svobodova odstoupení z funkce byl právně složitý a politicky citlivý. Předčasně ukončil jeho funkční období ústavní zákon č. 50/1975 Sb. z 28. května 1975. Podle zákona mohl být zvolen nový prezident, pokud dosavadní nemohl déle než rok vykonávat svůj úřad. Ludvík Svoboda zemřel 20. září 1979 v Praze. Státního pohřbu se v ulicích Prahy zúčastnilo na 350 000 lidí.

V řadě světlých i temných momentů jeho životní dráhy vyčnívají únor 1948 a srpen 1968. Generál Svoboda nedokázal odolat tlaku a rozhodovat se samostatně. Ve snaze uklidnit situaci a vyhnout se krveprolití a škodám byl v srpnu 1968 ochoten zajít k jakýmkoliv ústupkům a přehlédnout jakékoliv nečestné chování spojenců. Jako voják byl zvyklý poslouchat rozkazy a Sovětský svaz uznával jako nejvyšší autoritu. Snad mohla hrát roli Svobodova zkušenost války, znalost sovětských poměrů ale především představa, že Sovětský svaz je zárukou bezpečnosti Československa. Své chování v srpnu 1968 Svoboda nepochybně nepovažoval za kolaboraci, zbabělost nebo nečestné jednání. Jednal tak, jak bylo přirozené jeho osobní zkušenosti. Nedokázal pochopit smysl reformního pokusu Pražského jara a naopak nepoznal, že jedná proti bytostným zájmům občanů Československa.

Prokop Tomek

Blůza armádního generála Ludvíka Svobody, 60. léta 20. století

Kniha SVOBODA, Ludvík. Z Buzuluku do Prahy

Socha Ludvíka Svobody je nyní ve sbírkách VHÚ

Ušanka armádního generála Ludvíka Svobody, 1948

V Buzuluku před 80 lety, první vojáci formují československou jednotku

Významný velitel nechyběl, samozřejmě, ani u přehlídek vítězných vojsk po skončení II. světové války: Přehlídka Revolučních gard na Pražském hradě 28. května 1945

Ludvík Svoboda jako vůdčí osobnost nemohl chybět na řadě dokumentárních záběrů z té doby. Píšeme o tom například v reportáží z filmových přednášek: Další komentovaná filmová přednáška se zaměřila na československé vojáky na východní frontě, ve sbírce máme také Film „U československé vojenské jednotky v SSSR“

Jako prezident předal olympijskému vítězi Emilu Zátopkovi Zlaté náramkové hodinky Emila Zátopka, 1948 na zadní straně mají věnování "Za vítězství/Londýn 1948/gen. Svoboda". Ve sbírce VHU Praha jsou od roku 2011, kdy je darovala jeho manželka, olympijská vítězka v hodu oštěpem Dana Zátopková.

<https://www.vhu.cz/ludvik-svoboda-pripominame-si-130-let-od-narozeni-vojenskeho-velitele-a-pozdejsiho-prezidenta>